

LEVELEK A SZERKESZTŐSÉGHEZ

Utóhang egy előszóhoz

Balogh Edgár a *Korunk* 1969. 4. számában a *Simon Wiesenthal emlékiratából* cím alatt megjelent szemelvény elé előszót írt, amelyben ezt a mondatot olvashatjuk: „Mindennél mélyebb a szégyen, hogy saját erejéből lakosságunk a készülő fagyilkosságot nem tudta megakadályozni.” Általános európai szégyen ez! Az a földrész, amelyen a haladás és a humanizmus eszméi megszülettek, végül is okot szolgáltatott, hogy elrettentő példáján nemzetközi-jogi megfogalmazást is nyerjen a genocidium ténye. Ugyanis Európában fordult elő, és csak Európában, hogy a XX. században a genocidium minden formáját milliókat érintően kimerítették, s közben a szadista aljasságoknak olyan szennyével borították el a tájakat és a lelkeket, amelyek örökre emlékeztetésekre maradnak. Nem is szabad megfeledkeznünk róluk soha.

E szörnyűségein belül az összehasonlíthatatlanul legszörnyűbb rémtetteket az európai zsidóságon követték el, 5 978 000-et, mintegy 72%-ukat kipusztították.

Saját erejéből azonban nemcsak a mi lakosságunk, de sehol más nép sem tudta megakadályozni a deportálást, mert korszerű elnyomó apparátusuk és jó tömegirányítási technikájuk, valamint propagandájuk a legvadabb eszmeiségű diktatúráknak és állami aljasságoknak olyan szennyével borították el a tájakat és a lelkeket, amelyek örökre emlékeztetésekre maradnak. Nem is szabad megfeledkeznünk róluk soha.

És ebből következik a nagy kérdés: ki tudta 1944 májusában és júniusában, hogy a deportáláson keresztül a halállágerekbe vezet milliók útja? Ki tudott akkor Auschwitzról, Maidanekről, Mauthausenről? Az eldeportált tömegek nem tudtak róla, még kevésbé a lakosság többi része. Meggyőződésem, hogy három, három és fél hónappal felszabadulásunk előtt azért mégsem lehetett volna százszázalékosan megakadályozni, ha tudják, mi vár rájuk.

Augusztus elején, néhány héttel a kolozsvári deportáltak elszállítása után érkeztem haza sebesülten a harcterről. Halászi Sándor, a Szociáldemokrata Párt egyik helyi exponense, „megnyugtató”, hogy a zsidó lakosságot Kanizsa környékére deportálták katonai biztonsági okból, ahol élhető körülmények között dolgoztatják őket. Én ezzel szemben azt mondtam, hogy ha katonai szempontokból történt az elszállítás, a potenciálisan „legveszélyesebb” évjáratokat, a munkaszolgálatosokat miért tartják a front közvetlen közelében? Egyben közöltem öreg elvtársammal, hogy az angol rádió, amelyet én mint híradós katona kincstári készülékek zavarátalanul hallgathatok, megsemmisítő légerekről beszél, ahol már milliókat pusztítottak el. Itt viszont ő fogott meg engem a tulajdon érveimmel. Én ugyanis előzőleg azt fejtegettem, hogy néhány százezer embert nem lehet kicsi és vízszegény városok mellé telepíteni és hadsereg-szervezési példákat hoztam, amelyekkel mint harcot járt híradós tartalékos tisztjelölt mind elméleti, mind gyakorlati szempontból hadműveleti egységi szinten (tehát tömegméretű szinten!) tisztaban voltam. Most Halászi Sándor kérdezte meg: „És millió, meg millió hullát hova lehet eltemetni?” Erre én nem tudtam válaszolni, mert krematorizált halálgyárakról még az angol rádió sem beszélt.

A beszélgetés a kolozsvári opera mögötti parkban zajlott le, mert a mai diákotthon akkor vöröskeresztes kórház volt. Én abban lábadoztam. Két nap múlva — megbeszélésünk értelmében — a mai Brassó utcában találkoztam Halászi Sándorral. Este fél kilenckor a mai Bolintineanu utca sarkán ott volt Zoltán (Schnegg)

Ferenc elvtárs is. Szerinte Jordáky Lajosnak az a véleménye, az angol rádió információi túlzottak, ő sem tartja valószínűnek, hogy a zsidókat kivitték volna külföldre. Állítólag voltak olyanok, akik kolozsvári ismerőseiknek írtak, igaz, hogy tábori postaszámon.

Halászi Sándor súgta meg, hogy Bruder Ferenc biztonságban van. Előtte való nap Nagy Géza református kollégiumi tanár arról értesített, hogy egykori kedves magyartanáromat, Brüll Emánuel sikerült a gettóból kihozni. Ugyancsak akkoriban hallottam, hogy doktor Weinstein Gyula zsidókórházi főorvos felesége a pszichiátrián mint ápolónő kapott menedéket. Neumann Jenőről azt beszélték, hogy eltűnt, de állítólag mint „református pap“ bujkál, még hozzá Kolozsvárt. Itt él ma is közöttünk egy rokonszenves fiatalember, akit édesanyja hordók közé rejtve, egy pincében szült meg, s egy egész bérház dugdosta a fasiszta poroszlok elől. Nagyváradon Beöthy László városi főorvos a helyi zsidó vezetőséggel egyetértésben tifusszal fertőzött meg néhány önként jelentkezőt, mert azokat a gettókat, amelyekben ragályos betegség ütötte fel a fejét, nem deportálták. Ezt a tényt Turnowsky Sándor egyetemi előadásában példaként használta fel. De talán dr. Bíró Lajos egyetemi tanár és még mások is el tudnák mondani, hogy a kolozsvári ügyészség (talán máshol is) miként indított inszinuált büntető eljárást és tartóztatott le jó néhány kolozsvári zsidó polgárt, hogy megmentse őket a gettózástól, mert a börtönökből és más előzetes letartóztatási helyekről, sőt még a gyűjtőfogházakból sem szállították el a foglyokat, vagy az őrizetbe vettek.

Ami megtörtént, azt nem lehet „ha“ kezdetű mondatokkal visszamenőlegesen megváltoztatni, pedig a történelem minél tragikusabb lapjára fordítunk, annál inkább kedvünk támad derűsebb ábrándokra. Mégis, talán nem minden ok nélkül elmondhatjuk, hogyha a világ tudta volna, micsoda halálgyárak felé visznek milliókat, ha a kivagonírozottak még Auschwitz kapujában, sőt a fürdőknek álcázott elgázosító termek előtt is nem reménykednek, sok minden másképp alakul. Nem gondolok én felkelésre. Arra viszont joggal gondolhatunk, hogy a jövő tudatában a százezres zsidó tömegek intenzívebben keresték volna a menekülést, bujkálást, a rendeletek alóli kicsúszást, vagyis a fegyvertelenséget, a hatalom nélküliek menekvési útját. A baloldali és másfajta ellenzéki csoportok szervezett akciókat is kezdeményezhettek volna. Hiszen ebben az időben 1944. március 19-ig még a Szociáldemokrata Párt is legálisan működött, s a feloszlott pártok vezetőire és kereteire csak a Szálasi-féle fasiszta diktatúra méri össze az első csapást. Létezett egy humanitárius, keresztény közvélemény is, ha nem is kovásza, de mindenesetre aktív tömege lett volna a felháborodásnak. A tudás, az ismeret a közömbösöket is (ezek voltak a legtöbben) megmozgatta volna, és az apparátus kis kiszolgálói, haszonlesői közül is sokakat meggondolkoztatott volna.

Talán arról sem szabad megfeledkezni, hogy bár Kolozsvárt és máshol egymásik bujdosóról sokan tudtak, legalábbis itt a városban egyetlen esetben sem tudok, hogy a bujkálót valaki is elárulta volna! Ez is igazság, s bárcsak enyhítő csepp a keserűség tengerében, mégis nagy biztatás és reménysugár az ember embersége mellett. Nekem — minek tagadnám? — jóleső érzés, hiszen születésem és szívem szerint én is kolozsvári polgár volnék, s életem célja, hogy városom legjobb hagyományai szerint munkálkodjam a holnapért. Talán azért is éreztem túlságosan egyoldalúnak Balogh Edgár idézett mondatát.

Mégis mindezt nem azért írtam le, mintha akár a szegényt, akár felelősséget kibebítni szándékolnám. De akkor este, hogy elvtársaimtól, akikkel a deportálásról beszélgettünk, elváltam, engem olyan nyugtalanság fogott el, amely azóta sem engedett el a hatalmából. Egy lengyel tanárnő Gyelatyinban, a Prut mellett titokban megmutatta a helyet, ahol száznál több zsidót és lengyelt tarkónlöttek és elföldeltek (a légerekről ő sem tudott). Én akkor este — felejthetetlenül emlékezem! — a hatalom nagy titkolózása mögött valami fojtogató, észbontó szörnyűséget sejtettem meg. Azóta valahányszor emberekről hallok, akiket a Föld bármely ré-

szén elhurcolnak és eltüntetnek a közvélemény szeme elől, mindig ugyanaz a szorongás ragad torkon, mint akkor éjjel, és bármely hatalommal szemben az én rokonszenvem — sőt, ha módom nyílik rá, segítőkészségem is — mindenkor és mindenhol az elhurcoltaké. A szörnnyű gyalázat után, amely városomat, Kolozsvárt érte, kötelességemnek tartom velejéig megtanulni a történelmi leckét, megtanítani rá minden fiatalembert, aki nem élte át a szörnnyűség napjait, kötelességemnek tartom halálomig tevékenyen szegyenkezni!

Kolozsvár, 1969. június.

Dáné Tibor
író

Több jó zenei anyagot a tanuló ifjúságnak!

Üdvözljük a *Korunk* áprilisi Ifjúság — nevelés rovatában megjelent *Dalkultúra* — *zeneoktatás* című anyagát. Nagyon időszerű és sürgősen megoldandó témát vetett fel, s mi is úgy érezzük, valóban mindent meg kell tennünk zenei anyanyelvünk, a népdalkultúra megőrzése és fejlesztése végett, különben eldobunk magunktól egy olyan hatásos nevelői eszközt, amit helyettesíteni vagy pótolni talán nem is lehet. Meggyőződésünk: mulasztás volna nem hallgatni Nagy Istvánra, Szegő Júliára, Eisikovits Miksára és Guttman Mihályra. Tantestületünk egyetlen tagja sem képzett zenész, de mindnyájunkat foglalkoztat a népdal művelése, meggyökeresztése és terjesztése. Nélküle nemzedékünk, s főként az utánunk következő generáció, művészileg szegényebb lenne.

Iskolánkban minden alkalmat megragadunk a népdalok, népdalfeldolgozások és népdalon alapuló kórusművek megtanítására, de az éneknek, sajnos, kétségbeesetten kevés óraszámot biztosítanak. Elhanyagolt terület nálunk a zenei nevelés. A hangjegyolvasással, a kottából való énekléssel is hadilábon állunk. Kodály olvasógyakorlatait és kis hangtávolságú gyermekdalokat kellene kinyomatni, hogy a gyermek kezébe adhassuk: lássa, olvassa azt, amit énekel. Aztán nagyobb hangtávolságú népdalokkal, kánonokkal, két- és többszólamú Kodály-, Bartók-, Vásárhelyi-, Vikár- és más művekkel kellene folytatni. A zenei anyanyelv elmélyítésével párhuzamosan román népdalokat és népdalfeldolgozásokat, valamint más népek dalait is biztosítanunk kell a gyermekek és az ifjúság számára.

Jó szolgálatot tesz az 1968-ban megjelent *Bújj, bújj, zöld ág* című, óvodások számára összeállított énekeskönyv, de várjuk a folytatásait is! Sok haszonnal forgatjuk Szegő Júlia és Sebestyén Dobó Klára *Kötöttem bokrétát* (150 népdal) című, 1958-ban kiadott könyvét, de inkább csak a nagyobb osztályokban. Nagyon értékes mű a Faragó József, Jagamas János és Szegő Júlia gondozásában megjelent *Moldvai csángó népdalok és népballadák* (1954), de ez is inkább a nagyobbaknak szól, ha — mint említettem — a rendkívül szűk időkeret miatt egyáltalán foglalkozhatunk vele behatóbban. Teljességgel hiányzik viszont egy jó népdalgyűjtemény a középső osztályok számára. Végül is közvetlenül a gyermekek, a kis és nagyobb tanulók részére is minél több és minél változatosabb zenei anyagot kellene kiadnunk.

Sajnos, a nyakunkra ült a giccs, a — nagyrészt — selejtes nyelvi és zenei konglomerátumot tartalmazó könnyű- és tánczene, ami iránt éppen az ifjúság érdeklődik leginkább. Itt kellene a művészileg kifogástalan dal, zene, amikor a fiatal-ság a legfogékonyabb.

Tantestületünk őszintén kívánja, hogy törekvésük eredményes legyen, és intézményesen törődhessünk dolgozó népünk zenei műveltségének fejlesztésével.

Simonyifalva, Arad megye, 1969. május 6.

Héjja Emma
igazgató